

biografi). <http://www.alexievich.info/> (Katsottu 12.11.2015).

Aleksijevitš, Svetlana (2015), Svoboda – dolgaja i trudnaja rabota. – *Le Monde*, 6.11.2015. <http://txt.rus.newsru.ua/press/06nov2015/alexievich.html>. (Katsottu 12.11.2015).

Huida, Jarmo (2015), Nobelisti Aleksijevitš kävi Porissa keväällä 2000. – *Satakunnan kansa* 12.10.2015. <http://www.satakunnankansa.fi/Kulttuuri/1195001748959/artikkeli/nobelisti+aleksijevits+kavi+porissa+kevaalla+2000>. (Katsottu 12.11.2015).

Kulttuuri Venäjä-tutkimuksen ja vuoropuhelun keskiössä

Järjestyksessään 15. Aleksanteri-konferenssi kokoontui Helsingin yliopistossa 21.–23.10.2015 otsikolla Culture and Russian Society ja keräsi kokoon kansainvälisen ja tieteenaloiltaan moninaisen tutkijoiden joukon. Tapahtuma toteutettiin Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin ja Suomen Akatemian rahoittaman Venäjän modernisaation valinnat-huippuyksikön yhteistyönä, ja se oli ensimmäinen Aleksanteri-konferenssi, jonka painopiste oli kulttuurissa. Konferenssiin osallistui yli 400 henkeä, ja panelistit edustivat eri tieteenalojen ohella lukuisia eri yliopistoja ja tutkimuslaitoksia kaikkiaan 23 eri maasta. Kolmipäiväinen intensiivinen tutkijoiden kohtaaminen jakautui kolmeen täysistuntoon (yhteensä viiteen keynote-esitelmään) sekä seitsemään paneelisessioon; pyöreän pöydän keskusteluita oli kolme, paneeleita kokoontui yhteensä 64 ja esitelmiä pidettiin 205. Järjestelykomitea oli onnistunut hyvin vaikeassa työssään sekä paneelien kokoamisessa että niiden aikatauluun soveltamisessa.

Konferenssin yleisteemoiksi nousivat demokratia ja sen tila

Rosenholm, Arja & Savkina, Irina (2014), Sota naisten muistissa. – *Naisia Venäjän kulttuurihistoriassa*. Toim. Arja Rosenholm, Suvi Salmenniemi & Marja Sorvari. Helsinki: Gaudeamus, 209–236.

Zatšem tak gorko platšem i molimsja? Svetlana Aleksijevitš – sobesednik ”Ogon’ka” i nobelevski laureat. – *Kommersant.ru* 12.10.2015 <http://www.kommersant.ru/doc/2827530>. (Katsottu 12.11.2015).

Venäjällä, historian käyttö kulttuuripoliittisissa tavoitteissa, identiteetit ja patriotismi sekä digitalisaation tuoma median murros. Nämä tekijät alueellisine ja ajallisine variaatioineen muodostavat nyky-Venäjällä käynnissä olevat kulttuuriset muutokset. Täysistunnot oli ryhmitelty konferenssin alkuun ja päätöspäivälle, mikä tarjosi hyvät raamit paneelien esitelmille, sillä kaikki keynote-puhujat käsitelivät näitä nyky-Venäjän kulttuurisen tilanteen aspekteja sekä teoreettisella tasolla että käytännön esimerkein.

Evert van der Zweerde Nijmegenin Radboud-yliopistosta Hollannista pohti keynote-esitelmässään demokratiaa Venäjällä. Mihail Gorbatšovin poliittisena tarkoituksena oli kommunistisen puolueen keskuskomitean käytäntöjen demokratisoiminen. Venäjä ei ollut valmis koko yhteiskunnan demokratisointiin ”populaarin autokraattisen traditionsa” vuoksi. Esitelmöitsijän mukaan länsi on vakavasti nöyryyttänyt Venäjää 1990-luvulta alkaen. Siksi Venäjän tai Putinin demonisointia tulisi välttää. Mikäli katsoo lännen omia toimia kriittisesti, voi Venäjää jopa

ymmärtää. Toisaalta tulisi olla myös hyvin kriittinen Putinin tekemisten suhteen. Van der Zweerden näkemyksen mukaan Venäjän toimet eivät ole mitenkään poikkeavia tai edes erikoisia. Ei ole mitään ylitsepääsemätöntä estettä, miksei Venäjä voisi toimia demokratiana.

Manchesterin yliopiston Venäjän-tutkimuksen professori Vera Tolz tarkasteli television aktiivisesti ylläpitämää kansallista yhteenkuuluvuutta Putinin Venäjällä. Virallinen diskurssi muotoutuu monimutkaisessa vuorovaikutuksessa Kremlin, valtiojohtoisen median ja jossain määrin yleisönkin välillä. Kreml on kuitenkin vahvistanut rooliaan virallisen diskurssin raamittamisessa erityisesti Ukrainan kriisin aikana. Poliittisen kriisin uhatessa intellektuellien ja mediapersoonien rooli voi kasvaa ja valtiovalta on huolestuneempi yleisön reaktioista. Tämä vuorovaikutus kannustaa virallisen, kansakuntaa koskevan diskurssin etnistämiseen. Tolzin mukaan Putinin kolmannen presidenttikauden aikana Venäjän visiot ovat olleet kolmenlaiset: eristäytyvän venäläisnationalismin mielikuva, Venäjä Euraasian Unionin keskipisteenä sekä Venäjä perinteisten arvojen linnakkeena.

Moskovan valtionyliopiston journalistiikan professori Elena Vartanova selitti, että nyky-Venäjällä viihde- ja mediateollisuuden investoinnit ovat valtavia, ja siksi mediateollisuus vaikuttaa yhä voimakkaammin uudenlaisten kulttuuristen tuotteiden syntymiseen sekä populistisen massakulttuurin sulautumiseen korkeakulttuuriin tuotteisiin. Vartanovan mukaan kaikista Venäjän vallankumouksista mediavallankumous on ollut yksi menestyksekkäimmistä, koska sen synnyttänyt globaali digitaalinen vallankumous tapahtui lasanomaan aikaan perestroikan ja glasnostin kanssa vieden glasnostia paljon

pidemmälle.

Myös Leedsin yliopiston Vlad Strukov käsitteli median voimistunutta vaikutusta kulttuurissa. Strukov halusi kääntää näkökulman Venäjän konservatiiviseksi käänteeksi nimettyjen muutosten ylhäältä alas -tyyppisestä tarkastelusta pikemminkin kansalaisten oma-aloitteisen toiminnan huomioimiseen. Siksi hän esitteli uudellaisia kulttuurin tuotteita sekä ”kulttuurin tiloja” etenkin urbaanissa ympäristössä. Toisaalta Oxfordin yliopiston Venäjän tutkimuksen professori Catriona Kelly totesi omassa luennossaan, että nykyvenäläisestä kulttuurista on vaikea sanoa, onko se (itse) ironiaa ja sarkasmia vai ei. Kellyn mukaan Venäjää vaivaa ”post-imperiaalinen ongelma”, jossa kulttuurista epävarmuutta ei luo niinkään identiteetin kansallinen (*national*) kuin ylikansallinen (*transnational*) luonne.

Keynote-luentojen väliin mahtui myös lukemattomia keskusteluja ja tutkijoiden kohtaamisia paneeleissa. Paneelien diskussantit oli valittu hyvin, sillä he sitoivat teemat yhteen ja veivät panelistit (ja usein yleisönkin) aitoon keskusteluun. Konferenssisitelmässä ja niiden pohjalta ryhmitellyissä paneeleissa edustettuina olleet laajemmat teemat voisi ryhmitellä seuraavanlaisesti: etnisuus ja identiteetit; nationalismi, patriotismi, sivilisaatiokysymykset, Venäjän idea; muistipolitiikka ja menneisyyden käyttö; uskonnot, ortodoksinen kirkko; kulttuurin eri ilmenemismuodot (musiikki, elokuva, kirjallisuus, kieli, filosofia); median muutos ja rooli, median kieli; laki ja konfliktit, Venäjän ulkosuhteet; konservatiivinen käänne, perhe, sukupolvet, *gender*. Näiden lisäksi oli nähtävillä vielä tutkimuksen itsereflektiota. Kattavimpana teemana paneelien ja esitelmienkin sisällöissä olivat yhteiskunta ja politiikka. Koska esitelmien määrä oli suuri, keskityimme tässä

ainoastaan muutamaa Venäjän erityislaatuisuutta, kulttuurin ja sivilisaation kysymyksiä ja historiaa käsittelevien paneelien esittelyyn.

Paneeli ”Venäjän poikkeuksellisuus, missionismi ja sivilisaationismi” (osallistajat: Brendan Humphreys Helsingin yliopistosta, Alicja Curanovic Varsovan yliopistosta ja Fabian Linde, Uppsalan yliopistosta) esitteli eri näkemyksiä Venäjän ”erityislaatuisuudesta”. Yhteiseksi teemaksi nousi messianismin ja missionismin, pyhän ja sekulaarin, väliin usein hankalasti vedettävä raja. Tässä paneelissa Venäjän erityislaatuisuutta verrattiin muihin maihin, pohdittiin kansainvälisten suhteiden vaikutusta missionismin, erityiskohtalon ja -tehtävän mieltämiseen sekä missionismin universaalia osaa kansainvälisissä suhteissa. Toisaalta todettiin, miten Venäjä on konservatiivisen käänteen myötä esittänyt ajatuksen monista erilaisista paikallisista sivilisaatioista ja siten haastanut liberaalin läntisen käsityksen universaalista arvo maailmasta. Venäjä on Putinin myötä mennyt myös pidemmälle esittäessään olevansa omiin venäläisiin arvoihin perustuva ”uniikki sivilisaatio”.

”Venäjän kulttuurin, politiikan ja yhteiskunnan sivilisaationaaliset perspektiivit” -paneelissa (osallistajat: Fabian Linde Uppsalan yliopistosta, Julia Prozorova ja Mihail Maslovski Venäjän tiedeakatemian Sosiologian instituutista sekä Jutta Scherrer EHESSista Ranskasta) käsiteltiin Venäjän nykytilannetta, Venäjän ja lännen kohtaamista sekä Venäjän modernisaatiota ja paikkaa nykypäivän maailmanjärjestyksessä sivilisaatiokysymysten näkökulmasta. Esitettiinpä myös ajatus siitä, että kulttuuria ja sivilisaatiota koskeva determinismi on täyttänyt neuvostoaikaisen taloudellisen determinismin jättämän aukon.

”Nikolai Buharin –vaihtoehto, joka ei toteutunut?” -paneelissa Wladislaw Hedeler (Rosa-Luxemburg-säätiö, Berliini), Craig Brandist (Sheffieldin yliopisto) sekä Vesa Oittinen (Helsingin yliopisto) tarkastelivat ”Stalinin traagisen opponentin” vaiheita, tekstejä ja merkitystä ennen muuta toteutumattoman vaihtoehdon näkökulmasta, myös neuvostoliitolaista demokratiakäsitystä sivuten. Paneelissa tarkasteltiin myös tätä neuvostoaikana vaiettua henkilöä koskevan tutkimuksen nykytilannetta, erityisesti hänen oikeudenkäyntinsä ja vankeudessa kirjoittamansa poliittisen testamentin uudelleenarvion haasteita samalla kun osa tärkeistä, etenkin FSB:n arkistoista, on edelleen kiinni.

Paneelissa ”Historian ja kulttuuriperinnön poliittinen käyttö” Kirill Solovjov (Venäjän humanistinen valtionyliopisto), Adrian Selin (Moskovan taloustieteellinen korkeakoulu), sekä Sarah Hudspith (Leedsin yliopisto) keskustelivat siitä, miten ja mistä aiheista luodaan historiallista jatkuvuutta Venäjän historian ja nykypäivän välille. Paneelissa käsiteltiin sitä, miten tietyille Venäjän historiaa koskeville näkökulmille annetaan erityisasema medioissa. Toisaalta siinä käsiteltiin historiapolittisia kiistoja sekä Leo Tolstoin ristiriitaista myyttiä sekä sen suhdetta nykyvenäläiseen kulttuuripolitiikkaan.

Paneelissa ”Pehmeä diplomatia ja kulttuurinen vuorovaikutus” Meri Herrala (Helsingin yliopisto), Pia Koivunen (Tampereen yliopisto), Julia Simpanen (Tampereen yliopisto) ja Elena Kochetkova (Helsingin yliopisto) tarkastelivat Venäjän ja lännen välisiä suhteita ylijärjestyksen (*transnational*) kontaktien kautta. Eri esitelmien tapaustutkimuksina olivat Venäjän ja lännen väliset kulttuurikontaktit (mm. musiikki) kylmän sodan aikana, erilaiset megatapahtumat kuten maail-

mannäyttelyt ja olympialaiset, maailmanlaajuiset taidefoorumit sekä neuvostoinsinöörien konaktiit suomalaisiin insinööreihin.

Kaiken kaikkiaan konferenssin kymmenissä paneeleissa pureuduttiin Venäjän yhteiskuntaan ja kulttuuriin perinpohjaisesti ja todennäköisesti kaikista kuviteltavissa olevista näkökulmista. Varsinaista kulttuurihistoriaa oli tarjolla yllättävän vähän, mutta huolimatta siitä, että konferenssin pääpaino oli nykyajassa, oli historia-aiheita upotettu paneelien ja esitelmienkin sisään. Menneisyyttä käsiteltäessä haluttiin myös luoda yhteyksiä nykypäivään, ja toisaalta hyvin monen nykyhetken ilmiön käsittelyä selvennettiin historialla. Historiapoliitiikka ja historian käyttö olivat ymmärrettävästi hyvin edustettuina, samoin kuin Venäjän poliittisten toimijoiden itseymmärrys maan historiasta nykyhetken selittäjinä. Myös Ukrainan kriisi oli usein upotettuna paneelien sisään, mikä on osoitus tutkijoiden halusta ottaa kantaa myös nykypäivän politiikkaan.

On myös hyvä mainita konferenssia edeltänyt pyöreän pöydän keskustelu, joka toi konferenssiyleisön eteen ja tulevia päiviä pohjustamaan venäläisen kulttuurin ja kirjallisuuden merkinimiä. Venäläinen journalisti ja kulttuuripersoona Artemi Troitski, kaunokirjailija Roman Sentšin, kustantaja ja kulttuurivaikuttaja Irina Prohorova sekä journalisti ja tietokirjailija Kalle Kniivilä keskustelivat Venäjän kulttuurisesta nykytilasta. Maria Pettersson *Helsingin Sanomista* juonsi ja johdatti keskustelua. Miellyttävää jännitettä keskusteluun toivat Artemi Troitskin suorasanaiset ja pessimistissävyiset näkemykset ja Irina Prohorovan optimismi. Prohorova näki venäläisen kulttuurin tulevaisuuden hyvänä ja luotti etenkin nuorison kykyyn ja haluun toimia omaehtoisesti. Roman Sentšin puolestaan ihmet-

teli ”kulttuuripoliitiikan” olevan merkittävää politiikkaa – siinä kun yritetään yhdistää neuvostoajan supervallan ideaaleja valtiollisen politiikan myötä myös kaunokirjallisuuteen, jonka tehtävä on valoisampinakin aikoina kuvata ongelmia ja paljastaa kipupisteitä. Sentšin mielsikin kirjailijan enemmän reporteriksi kuin reformaattoriksi. Keskustelu käsitteli pitkälti venäläistä kulttuuria ja kirjallisuutta, joskin Kalle Kniivilä muistutti lopuksi, etteivät Venäjän yhteiskunta ja kulttuuri ole vain etnisille ja ortodoksivenäläisille tarkoitettu yhteiskunta ja kulttuuri.

Kolmeen intensiiviseen konferenssipäivään toivat ylimääräistä vilinää ja vilskettä osin samoille päiville osuneet Helsingin kirjamesut, joiden teemamaana oli Venäjä. Tämä merkitsi mo-

nille konferenssiosallistujille matkailua yliopiston ja messukeskuksen välillä vaihtuvissa rooleissa. Kulttuuriin painottuva Aleksanteri-konferenssi ja kirjamesut olivat molemmat tärkeitä tiedonvälityksen ja kansojenvälisen sillanrakennustyön areenoja. Yhtäältä kaikenlainen kulttuuri- ja ruohonjuuritason yhteistyö on aina, kulloisestakin kansainvälispoliittisesta tilanteesta riippumatta, hyvä keino hälventää epäluuloja ja lisätä ymmärrystä. Toisaalta taas akateemisen tason tutkimustyön tulosten käsittely kansainvälisesti sallii näkökulmien kirjon ja sitä kautta tutkimuskohdetta – Venäjää, sen yhteiskuntaa ja kulttuuria – opitaan ymmärtämään paremmin.

**Susan Ikonen
Meri Herrala**

Eurooppalaista Keski-Aasian tutkimusta Zürichissä

Joka toinen vuosi järjestettävä Euroopan Keski-Aasian tutkimuksen järjestön (European Society for Central Asian Studies, ESCAS) konferenssi pidettiin 8.–11. lokakuuta ensimmäistä kertaa Sveitsissä, Zürichin yliopistossa. Konferenssi oli jo 14., ensimmäinen järjestettiin vuonna 1985 Utrechtissa. Kongressi kokosi yhteen noin 150 tutkijaa paristakymmenestä maasta. Virallisesti englanninkielisessä konferenssissa käytettiin paljon myös venäjää. Huomattava osa osallistujista oli Keski-Aasiasta; yksittäisistä yliopistoista ehkä eniten osallistujia oli Nazarbajevin yliopistosta Kazakstanista. Se on englanninkielinen, korkeaan laatuun tähtäävä yliopisto, joka on haalinut opettajakuntaansa runsaasti ulkomaalaisia.

Yleinen huomio tämän kaltaisessa aluetutkimuksen konferenssissa oli se, että huomattava osa tutkijoiden ammattitaitoa on

paikallisten kielten ja paikallisten olojen tuntemus. Kun kielitaidon hankkimiseen menee aikaa (monet puhuivat useampaakin Keski-Aasian kieltä), teorioiden tunteminen ja vertaileva ote jää monilta vähemmälle. Suuri osa esityksistä oli juuri yhteen tapaukseen keskittyviä. Vertailevia näkökulmia toi esimerkiksi ainon virolaisen osanottajan, Eeva Keskulan (Max Planck Institute for Social Anthropology, Saksa) tutkimus Kohtla-Järven ja Karagandan kaivostyöläisistä, joiden asema on heikentynyt venäjän kielen aseman ja raskaan työn arvostuksen heikkenemisen myötä, mutta jotka rakentavat identiteettinsä edelleen työnsä ympärille ja suhtautuvat torjuen uusien kotimaidensa valtaväestöön.

Täysistuntoesityksistä Thomas Barfield (Bostonin yliopisto) pohti nostalgiaa imperiumeja luovana voimana. Aikaisemmin 1900-luvun alussa modernisoi-